

Rusové pohledem pražské středoškolské mládeže

Michaela Šmídová

Tématem výzkumu bylo zjistit postoje středoškolských studentů k Rusům obecně, ale také se pokusit odpovědět na otázku, kde jsou zdroje těchto postojů. Jak vůbec mladí lidé reflektují změny, kterých jsou svědky? Vzhledem k jejich věku lze předpokládat, že nebudou ovlivněni tolik minulostí jako například jejich rodiče nebo i prarodiče. Tito mladí lidé jsou samozřejmě členy rodin s rozdílným zázemím, navštěvují školu, kde se mnohé dovídají, sledují média, jež jim dávají informace o celém světě, čtou knihy, které si vybírají podle svého zájmu, mají přátele a samozřejmě, že i oni sami jsou individualitou, která se více či méně rozhoduje samostatně. V souvislosti s tématem dnešní konference (tzn. Menšiny ve městě) lze zdůraznit hledání odpovědí na otázky, jež se týkají otevřenosti či uzavřenosti respondentů vůči Rusům, kteří se dostanou do České republiky. A do tohoto okruhu problémů patří také postoje respondentů, jež reflektují vzájemnou blízkost nebo naopak distanci Čechů a Rusů. Samozřejmě, že jde také o pokus poznat míru tolerance k cizincům jako takovým, v tomto případě k Rusům, která panuje uvnitř této konkrétní skupiny mladých lidí.

Výzkum prováděný formou ankety byl uskutečněn v květnu a červnu roku 1997 na třech různých pražských gymnáziích a jeho respondenty se staly studenti třetích ročníků. Pro větší reprezentativnost byla vybrána tři gymnázia z různých částí Prahy, a to Prahy 1, Prahy 8 a 10. Respondenti studovali ve třídách s všeobecným zaměřením a v době výzkumu jim bylo 17 nebo 18 let. Tento vzorek respondentů, to znamená mladí pražští studenti, byl vybrán především z důvodů, že Praha je město, kde lidé mají velkou možnost setkávat se s příchozími z jiných zemí, s nositeli jiných kultur. A k nim patří také Rusové, ale i další národy, jež dříve byly součástí

Sovětského svazu (např. Ukrajinci). A názory mladých lidí, kteří si již pravděpodobně nepamatují dobu před deseti lety, v sobě mohou zahrnovat zárodky nového pohledu na Rusy, ale nejenom na ně.

Vzhledem k tomu, že už během zpracovávání dotazníků nebyly patrné rozdíly mezi jednotlivými školami, bylo zajímavější a z hlediska obsahu nosnější zaměřit se na rozdíly mezi dívkami a chlapci.

Nejobecnějším konstatováním, které se týká výsledků tohoto výzkumu, může být tvrzení, že přes proklamovaný odklon naší společnosti jako celku od Východu, nejsou Rusové národem pro respondenty nezajímavým. A snad i vzhledem k tomu, že respondenti studují, mají možnost se o Rusech mnohé dozvědět. A tuto možnost využívají, i když je pravda, že školní znalosti se týkají spíše věcí minulých, jako jsou klasická ruská literatura a historie jako taková. Dotazovaní studenti také ve své většině chtějí někdy navštívit Rusko (64,5 %) a někteří z nich dokonce přesně vědí, které konkrétní místo. Tak například kromě obligátní Moskvy a Petrohradu (ten bývá ještě stále nazýván také jako Leningrad) to jsou Tunguzský prales, Bajkal, Jakutsk.

Dále je pro respondenty příznačné, že odlišně chápou své vztahy k Rusům podle toho, jestli je to Rus ve své zemi, to je v Ruské federaci, nebo cizinec ruské národnosti, který přišel do České republiky. Právě když se Rus stane cizincem v ČR, respondenti se o něm vyjadřují poněkud schematicky a snad také stereotypně. Vždyť ve své většině o těchto Rusech mluví jako o mafiánech, dělnících nebo bohatých turistech v oblecích a zlatě. A to je uvažování, které svědčí o vlivu médií. Média totiž často informují v podobných stereotypních obrazech, které jsou pro jejich potřebu velmi vhodně zkratkovité a zjednodušené. Samozřejmě kromě médií hrají roli také náhodné a krátké kontakty na ulicích bez možnosti vzájemného hlubšího poznávání. A jenom ti studenti, kteří zažili nějaký konkrétnější kontakt s Rusem, si je dokáží představit jinak, tedy v souladu se svou osobnější zkušeností. Výše zmíněná skutečnost naznačuje určitou nechuť většiny dotazovaných nějak se k Rusům, kteří jsou na území ČR, přiblížit a poznat je. Přesto však takové pojmání Rusů u nás nemůžeme považovat za nevraživost, ale spíše je v tomto postoji možné vyčíst jistou uzavřenost právě vůči těmto příchozím.

Zcela jiná je situace, když dotazovaní posuzují Rusa jako toho, kdo žije ve své vlastní zemi. V tomto případě pak dokážou pracovat s mnoha charakteristikami, jimiž Rusy popisují. A tak z dotazníků bylo možné vyčíst jistý soucit a vědomí složité situace, ve které se nacházela většina Rusů

v roce 1997. Také je patrné, že dívky z tohoto souboru respondentů dávají větší důraz právě na tyto skutečnosti a jejich názory jsou podbarveny tím, co by se dalo nazvat sociální citění. S ochotou hledět na Rusy jako na národ, který má velké životní problémy, následně souvisí také schopnost ocenit jejich dovednosti. Kromě technických, kulturních a hospodářských kvalit je respondenty vyzdvihována zejména neuvěřitelná životní síla Rusů, která jim umožňuje přežít podmínky, v nichž se nacházejí. Přestože u obou těchto skupin je ocenění vystavěno na podobných základech, míra pozitivního ocenění je u dívek nepoměrně vyšší než u chlapců.

Rusové nebo spíše Rusko i pro respondenty stále představují určitou obavu, která se pojí zejména s hypotetickou možností vzniku vojenského konfliktu z iniciativy Ruské federace. Je to hrozivá představa, ale je to také právě jen představa. Vyplývá nejen z toho, že Rusko je vlastníkem mnoha zbraní nejrůznějšího druhu, ale zejména z toho, že Rusům respondenti přisuzují jakousi nečitelnost a nevyzpytatelnost.

S těmito nejasnými obavami souvisí také míra tolerance respondentů. Přestože, jak již bylo řečeno, respondenti vnímají výskyt Rusů na území ČR poněkud zjednodušeně v podobě dělníků, mafiánů a turistů, nevyjadřují s ním zásadní nesouhlas. Neobjevuje se u nich touha po nějakém radikálním zásahu, který by vyřešil všechny problémy jedinou akcí. Zároveň však zůstávají v již dříve zmiňovaných pozicích nesnažit se s Rusy nějak víc sblížit, a to nikoliv z důvodu národnostní nechuti, ale spíše z lhostejného postoje k „zdejším“ Rusům. To platí zejména o ochotě být s Rusem v nějakém bližším vztahu. Možnost, že by se člověk ruské národnosti stal jejich životním partnerem, připouští 17 % respondentů a je důležité se zmínit o tom, že chlapci a dívky se ve svých postojích v tomto případě výrazně liší. Pouze 10 % dívek si dokáže tuto situaci představit, zatímco chlapců se stejným názorem je téměř 23 %. Jistě zde hraje roli problematickost vůbec si představit svého budoucího partnera, a tak se takové uzavřenosti nelze divit. Ale rozdíl mezi oběma pohlavími je tak velký, že má také jiné důvody. Může jít například o kulturní zakotvení Ruska, kde rodina má jistě patriarchálnější pravidla, než je tomu u nás, a svou roli hraje také vědomí složité ekonomické situace v Rusku, kam by se dívky v souladu s tradicí pravděpodobně musely stěhovat. Příbuzenský vztah jako takový by byl přijatelný celkem pro téměř 30 % respondentů a v tomto případě se postoje dívek a chlapců téměř neliší. Totéž se nedá říci o kamarádských a přátelských vztazích. Zde naopak dívky prokazují viditelně větší vstřícnost než chlapci. Nejvíce tolerance pak respondenti projevují v tom

nejformálnějším vztahu, jako je sousedství (57 %), ale také více než polovina z nich si umí představit Rusa jako svého spolupracovníka. A je důležité zdůraznit, protože to nepochybně má svůj význam, že se v souboru respondentů vyskytly dvě naprosto protikladné a zhruba stejně velké skupiny, které deklarovaly buď svůj absolutní souhlas nebo naopak absolutní nesouhlas se všemi zde předkládanými vztahy.

Jakou mají respondenti představu o vlastnostech Rusů? Je zajímavé, že z velmi široké nabídky možných vlastností, která byla v dotazníku k dispozici, si výrazná většina respondentů vybrala dvojici družnost (68 %) a pohostinnost (52 %) a k těmto dvěma vlastnostem přiřazovali jednotliví respondenti další. Ale na žádných dalších se již v takové míře neshodli. Právě zdůrazňování družnosti a pohostinnosti jako pro Rusy typických vlastností můžeme považovat za ukázkou stereotypního postoje, který respondenti zaujímají ve vztahu k Rusům. Tuto skutečnost lze považovat za důsledek nedostatečných konkrétních znalostí o Rusech a spíše spoléhání se na tradiční představy. Ti, kteří se těmto vžitým představám poněkud vzepřeli, pak deklarovali svou neochotu vybrat nějakou z nabídnutých vlastností se slovy, že je pro ně něco takového prostě nepřijatelné z etických důvodů.

Lze současné a budoucí vztahy k Rusům stavět na pocitu vzájemné blízkosti? Respondenti si realisticky uvědomují naše vzájemné propojení, to, že jsme součástí jednoho světa. Vnímají, že Rusové i Češi jsou Slované. A i když je to spíše reminiscence z minula, má své opodstatnění i v současnosti, třebaže jen prostřednictvím jazykové příbuznosti. Zdá se však, že pro respondenty je vztah k Rusku ovlivněn také jistou nerovnováhou, která je způsobena rozdílnou velikostí, významem, vlivem a směřováním země. A tak podle nich Češi patří na Západ a Rusové jsou zase součástí Východu. Podle dotazovaných studentů máme odlišnou mentalitu, s tím souvisí také jiný životní styl, máme jinou kulturu. Ale to neznamená, že mezi Čechy a Rusy stojí nějaká nepřekročitelná bariéra. Rusové sice mezi nejrůznějšími národy nezaujímají ta nejpřednější místa z hlediska sympatií respondentů, ale zároveň nejsou mezi posledními. Je například zajímavé, že pouze sedmnácti procentům respondentů jsou sympatičtější Němci než Rusové. To nepochybně souvisí s historickým povědomím odpovídajících, které stále považuje úlohu Rusů při osvobození Československa za nezastupitelnou. Mezi slovanskými národy zase Rusové nemají samozřejmě tolik sympatií jako Slováci, ale dotazovaní studenti je řadí výše než slovanské národy, které žily v bývalé Jugoslávii. A to je poměrně výrazná změna od doby, kdy

vztahy Čechů a jižních Slovanů byly mnohem intenzivnější, a kdy také sympatie k Srbům, Slovincům a Chorvatům byly větší než k Rusům.

Jestliže respondenti projevují nějaké obavy, pak to nejsou obavy z Rusů jako lidí, ale spíše z Ruska jako nevyzpytatelné velké země. Rusové žijící v Rusku si podle nich zaslouží dokonce obdiv a Rusové jako cizinci u nás, byť nahlížení zjednodušeným pohledem, nejsou zdrojem našich problémů a nelze je z nich vinit. Jak napsalo několik respondentů : „Rus je člověk jako každý jiný.“

Russians Viewed by Prague Youth

Michaela Šmídová

The conducted research has revealed that the attitude of respondents (students of Prague secondary schools) to Russians certainly cannot be called unambiguous. Its ambiguousness is confirmed by evident ambivalence which appeared among individual respondents as well as various groups of problems. One and the same respondent can display good knowledge of Russian culture, but can be at the same time afraid of Russians and assume a less tolerant position to them. On the one hand, there is the look at Russians in Russia (admiration of the Russians' ability to survive everything) and at Russians as immigrants in the Czech Republic on the other (one-sidedness and oversimplification in the respondents' views).

In general it can be said that apart from a few exceptions the respondents' attitudes to Russians do not reflect any indifference, let alone antipathy. From this point of view, the students are representatives of a new generation which is not burdened with past controversial events in Czech-Russian relations, although they know about them and bear them in mind. One can record among most respondents fairly realistic attitudes concerning both Czech-Russian political relations and the closeness of Russians and Czechs as Slavs. However, the above-mentioned realism is also confronted with some stereotypes which appear if there is a lack of closer experience or deeper knowledge.